

Τα ψυχανθή στην Ήπειρο

Θ. Χήτος

Σουλίου 35, 453 32 Ιωάννινα

Περίληψη

Παρουσιάζεται η οικογένεια φυτών Fabaceae (ψυχανθή) όπως εκπροσωπείται στην Ήπειρο. Σημειώνεται η θέση των Fabaceae στο φυτικό βασίλειο, τονίζεται γενικά η σημασία των ψυχανθών, επισημαίνεται η σχέση τους με την κτηνοτροφία στην Ήπειρο και γίνεται ιστορική αναδρομή της σχέσης αυτής. Δίδεται κατάλογος 200 taxa που ανήκουν σε 45 γένη, 188 είδη και 12 υποείδη και αφορούν την Ήπειρο. Σχολιάζεται η εξάπλωση των σπουδαιότερων γενών και τονίζεται ιδιαίτερα ο πλούτος ειδών ορισμένων γενών όπως τα : Trifolium που έχει στην Ήπειρο 49 είδη σε σύνολο 72 της Ελλάδας, Vicia με 20 είδη σε σύνολο 30, Medicago με 16 είδη σε σύνολο 25 της Ελλάδας. Γίνεται αναφορά και στα καλλιεργούμενα είδη ψυχανθών στην Ήπειρο και τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία της μηδικής. Τέλος εκτίθενται μερικές απόψεις μας για τη διαχείριση των βοσκοτόπων της περιοχής.

Λέξεις κλειδιά: Ψυχανθή, Ήπειρος, Πύρρος.

Εισαγωγή

Τα ψυχανθή είναι μια από τις αρχαιότερες οικογένειες του φυτικού βασιλείου. Έχουν ηλικία περί τα 110 εκατομμύρια έτη και τοποθετούνται στο κατώτερο Κρητιδικό. Για σύγκριση αναφέρουμε ότι τα Compositae (Asteraceae) έχουν ηλικία 65 εκατομμύρια και τα αγρωστώδη 60 εκατομμύρια έτη.

Τα ψυχανθή (Papilionaceae) πήραν το όνομά τους από το γεγονός ότι η στεφάνη του άνθους τους είναι ψυχοειδής, μοιάζει δηλαδή με ψυχή, με πεταλούδα. Ανήκουν στην τάξη των χεδρωπών (Leguminosae) που περιλαμβάνει δύο ακόμη οικογένειες τα Mimosaceae που δεν έχουν κανένα αυτοφυή αντιπρόσωπο στην Ελλάδα (εκτός από ορισμένα είδη ξενικά που εγκλιματίστηκαν εδώ, όπως των γενών Acacia, Mimosa, κ.λ.π.) και τα Caesalpinjiaceae που έχουν δύο αυτοφυείς αντιπροσώπους στην Ελλάδα, την κουτσουπιά και την ξυλοκερατιά (και μερικά ξενικά εγκλιματισθέντα όπως του γένους Cassia κ.λ.π.).

Οι λέξεις ψυχανθή και χεδρωπά είναι σχεδόν ταυτόσημες για μας στην Ελλάδα. Απλά τα ψυχανθή έχουν δύο είδη λιγότερα από τα χεδρωπά. Τώρα τα ψυχανθή σαν οικογένεια λέγονται Fabaceae και τα χεδρωπά σαν τάξη λέγονται Fabales.

Τα στοιχεία που παραθέτουμε στη συνέχεια για τεχνικούς λόγους αναφέρονται στην Τάξη Fabales.

Τα χεδρωπά λοιπόν ή Fabales είναι μια από τις πιο ενδιαφέρουσες ομάδες του φυτικού βασιλείου μαζί με τα αγρωστώδη. Εδώ ανήκουν τα λεγόμενα όσπρια, πολύτιμα για τη διατροφή του ανθρώπου και κυρίως η σόγια και η αραχίδα, που θεωρούνται ως ο πράσινος χρυσός ή ο πράσινος άνθρακας και κυριαρχούν στη διατροφική βιομηχανία. Επί πλέον τα Fabales και ιδιαίτερα τα Fabaceae είναι φυτά βελτιωτικά εμπλουτίζοντας το έδαφος που φυτρώνουν με αζωτούχους ενώσεις χάρη στα συμβιούντα αζωτοβακτηρίδια.

Μέθοδος έρευνας

Η Τάξη των χεδρωπών (Fabales) είναι από τις πολυπληθέστερες σε γένη και σε είδη στον κόσμο. Παραθέτουμε μερικά στοιχεία εξάπλωσης των Fabales για συγκρίσεις, στον πίνακα 1:

Πίνακας 1. Εξάπλωση των χεδρωπών (Fabales), κατά γένη και είδη, σε διάφορα μέρη.

Εύρος εξάπλωσης	Γένη	Είδη
Κόσμος	500	12.000
Ευρώπη	74	748
Ιταλία	52	393
Σερβία	39	237
Αλβανία	54	271
Ελλάδα	53	373
Ήπειρος	45	200
Μεγ. Βρετανία	-	76
Σουηδία	-	69

Παρατηρούμε ότι η νότια Ευρώπη και ιδίως τα Βαλκάνια και ακόμη περισσότερο η Ήπειρος είναι πλούσια σε ψυχανθή, όπως σε άλλα είδη βέβαια, τηρουμένων των αναλογιών. Ξεκινούν από τη θάλασσα (είδη μηδικής) και φτάνουν μέχρι τις πιο ψηλές κορυφές των βουνών μας (είδη τριφυλλιού, λωτού κ.λ.π.)

Αναφέραμε ήδη ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία μας, υπάρχουν στην Ήπειρο 200 αυτοφυή είδη και υποείδη (taxa) από την τάξη Fabales. Από αυτά, τα 188 taxa βρέθηκαν και προσδιορίστηκαν και από εμάς και υπάρχουν στην προσωπική συλλογή μας. Για τα υπόλοιπα 12 taxa έχουμε στοιχεία μόνο από τη βιβλιογραφία που αναφέρεται στην Ήπειρο.

Με βάση τα στοιχεία αυτά συγκροτήθηκε ο φυτοκατάλογος ο οποίος παρατίθεται στο τέλος. Τα γένη και τα είδη είναι σε αλφαβητική σειρά. Σε παρένθεση αναφέρονται οι θέσεις που βρέθηκαν τα δείγματα. Όπου αναφέρονται συγκεκριμένες θέσεις - χωριά είναι δικά μας δείγματα και όπου αναφέρονται γενικές περιοχές όπως, επαρχία Κόνιτσας ή Εθνικός Δρυμός Βίκου - Αώου, είναι βιβλιογραφικές αναφορές.

Αποτελέσματα και συζήτηση

Σχολιάζοντας τον πίνακα 2 σημειώνουμε τα ακόλουθα :

Το γένος *Trifolium* είναι το πολυπληθέστερο σε είδη ψυχανθές της Ηπείρου. Από τα 300 περίπου είδη που υπάρχουν στον κόσμο, τα 99 της Ευρώπης και τα 72 της Ελλάδας, στην Ήπειρο καταγράψαμε 49 είδη και υποείδη. Όλα είναι πολύτιμα κτηνοτροφικά και συμμετέχουν σε όλους τους φυσικούς λειμώνες. Σε τεχνητούς λειμώνες της περιοχής μας, χρησιμοποιούνται τα *Trifolium pratense*, *Trifolium repens* και *Trifolium resupinatum*, αλλά όχι σε μεγάλη έκταση.

Ακολουθεί σε αριθμό ειδών το γένος *Vicia* με 150 είδη στον κόσμο, 55 στην Ευρώπη, 30 στην Ελλάδα και 20 στην Ήπειρο. Σημαντικά είδη του γένους αυτού είναι το *Vicia faba* (κουκιά) και *Vicia sativa* υποείδος *sativa* που καλλιεργείται ή μάλλον καλλιεργούνταν εκτενώς τις προηγούμενες δεκαετίες στην περιοχή μας.

Το γένος *Medicago* έχει 50 είδη στον κόσμο αν και τελευταία μερικοί ερευνητές ανεβάζουν τα είδη μηδικής σε 83, μεταφέροντας είδη από συγγενή γένη όπως *Trigonella* κ.λ.π. Στην Ευρώπη υπάρχουν 37 είδη μηδικής, στην Ελλάδα 25 και στην Ήπειρο 16 είδη. Μεγάλη σημασία για την περιοχή μας, αλλά και για πολλές άλλες περιοχές, έχει η *M. sativa* η γνωστή μηδική που καλλιεργείται ευρύτατα (200.000 στρεμ. στην Ήπειρο). Ο σανός της

μηδικής είναι πλούσιος σε πρωτεΐνες, όπως είναι γνωστό, αλλά και αρκετά ακριβός στην τιμή του, σε σχέση με τις Μ.Α. που περιέχει. Είναι το «παντεσπάνι» σαν ζωοτροφή και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται σε μεγάλη αναλογία στα σιτηρέσια, γιατί είναι ασύμφορο αλλά και σε μερικές περιπτώσεις επιζήμιο. Ιδίως όπου ακόμα χρησιμοποιείται αποκλειστικά, οπότε αυξάνει το κόστος παραγωγής των ζωοκομικών προϊόντων, τα ζώα δεν τρέφονται σωστά και ακόμη είναι ενδεχόμενο να υφίσταται βλάβη η αναπαραγωγική τους ικανότητα. Όπως η φασολάδα πρέπει να τρώγεται με ψωμί έτσι και η μηδική πρέπει να χρησιμοποιείται πάντοτε σε μίξη με αγρωστώδη.

Το γένος *Lathyrus* έχει 150 είδη στον κόσμο, 54 είδη στην Ευρώπη, 30 είδη στην Ελλάδα και 16 στην Ήπειρο. Από το γένος αυτό, μόνο το *L. sativus* είναι καλλιεργήσιμο.

Εφόσον αναφερθήκαμε στα πλουσιότερα σε αριθμό taxa ψυχανθή στην Ήπειρο, σκόπιμο είναι να αναφέρουμε και μερικά είδη που θεωρούνται σπάνια για την περιοχή μας και τα οποία είτε βρέθηκαν από εμάς είτε αναφέρονται από τη βιβλιογραφία :

- *Anagyris foetida*. Θάμνος δύσσομος, βρέθηκε στην Αγία Αναστασία Ιωαννίνων και στη Νέα Κερασούντα Πρέβεζας.

- *Anthyllis aurea*. Αναφέρεται μόνο στο Γράμμο.

- *Astragalus onobrychis*. Βρέθηκε στο Ελεύθερο Κόνιτσας.

- >> *pubiflorus*. Αναφέρεται στο Γράμμο.

- >> *spruneri*. Βρέθηκε στο Στόμιο Κόνιτσας.

- *Coronilla coronata*. Βρέθηκε στον Αμάραντο Κόνιτσας.

- *Dorycnium rectum*. Βρέθηκε στο Μονολίθι Πρέβεζας.

- *Lathyrus nissolia*. Βρέθηκε στο Ελατοχώρι και αναφέρθηκε στο έλος Καλοδίκη στην Πάργα.

- *Melilotus sulcata*. Βρέθηκε στο Νεοχώρι Πρέβεζας.

- *Petteria ramentacea*. Βρέθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα από τον συγγραφέα στη Σκάλα Τζαβέλαινας στο Σούλι.

- *Teline monspessulana*. Βρέθηκε στο Ελεύθερο Κόνιτσας.

- *Trifolium badium*. Βρέθηκε στο Σμόλικα.

- >> *pilczii*. Αναφέρεται στο όρος Φλέγκα.

- *Vicia cassubica*. Βρέθηκε στη Βοβούσα.

Θα αφήσουμε λίγο τον κατάλογο των φυτών της Ηπείρου, της σύγχρονης Ηπείρου. Οι παραπέρα αναλύσεις (χωρολογικό φάσμα κ.λ.π.) είναι για άλλη φάση.

Θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια μερικά στοιχεία από το παρελθόν. Θα πάμε πίσω στην ιστορία, στην Αρχαία Ελλάδα και μάλιστα στην εποχή του Πύρρου, που είναι χαρακτηριστική για την περιοχή μας.

Περί το 280 - 275 π.Χ., ο Πύρρος εξεστράτευσε στη Σικελία κατά των Ρωμαίων και πέτυχε τη λεγόμενη «πύρρειο νίκη». Νίκησε αρχικά, αλλά σε δεύτερη μάχη νίκησε μεν αλλά καταστράφηκε ο δικός του στρατός.

Θα εξετάσουμε ποια ήταν η οικονομική δύναμη του Πύρρου, πώς οργάνωσε τόσο στρατό, τι εφόδια και τι «καύσιμα» είχε.

Είναι αναμφίβολο ότι η δύναμη του Πύρρου ήταν η κτηνοτροφική παραγωγή. Η Ήπειρος ήταν και είναι κτηνοτροφική χώρα από τη Νεολιθική εποχή. Στην εποχή του Πύρρου διάφορες πηγές αναφέρουν ότι υπήρχαν στην Ήπειρο τα περίφημα «Πυρρικά» πρόβατα, οι χοίροι, τα βόδια και οι «μολοσσικοί» ίπποι. Γινόταν δηλαδή αναφορά και σε ράτσες ζώων. Μπορούσε να έχει ο Πύρρος ισχυρό στρατό από Αθαμάνες, Μολοσσούς και άλλους πολεμικούς λαούς της επικράτειάς του. Εφόδια ήταν τα ζώα του και οι παραγωγές τους. Είχε άλογα για τον πόλεμο, άλογα και βόδια για τις μεταφορές, βόδια, πρόβατα, χοίρους για τη διατροφή του στρατού. Ψυγεία δεν υπήρχαν τότε, άρα τα ζώα μεταφέρονταν ζωντανά μέσα στα καράβια. Χρειαζόταν επομένως πολλές ζωοτροφές και μάλιστα συμπτκνωμένες, δηλαδή καρπούς για τα' αμπάρια των караβιών του.

Η ερώτηση που πλανάται είναι ποιες καλλιέργειες γίνονταν στην αρχαία εποχή, άρα και στην εποχή του Πύρρου και για να μην φεύγουμε από το θέμα μας ποια ψυχανθή καλλιεργούσαν οι λαοί του Πύρρου.

Από αναφορές σε γραπτά της εποχής εκείνης, όπως παρουσιάζονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία, πήραμε τ' ακόλουθα στοιχεία για ψυχανθή που μπορούσαν να καλλιεργηθούν την εποχή εκείνη. Οι πηγές αναφέρουν τα εξής :

Ανάγυρις: Όλα τα μέρη του, ιδίως τα σπέρματα, είναι τοξικά και δεν τρώγεται από τα ζώα.

Ανθυλλίς η τραυματική : Πολύτιμο νομευτικό είδος, ενίοτε καλλιεργούμενο για βόσκηση.

Αραχίς: Αναφέρεται η καλλιέργειά της γενικά στην Ελλάδα, δεν φαίνεται όμως να καλλιεργούνταν στην Ήπειρο.

Κερατέα: Δεν καλλιεργούνταν πριν τον 2^ο αιώνα μ.Χ. στην Ελλάδα. Ούτε εμπόριο φαίνεται να γίνονταν με Αίγυπτο κ.λ.π.

Κορονίλλα: Δηλητηριώδης για τα ζώα.

Λάθυρος: Αναφέρονται τα είδη *L. ochrus*, *L. clymenum*, *L. sativus*, *L. cicera*. Μόνο το *L. sativus* θα μπορούσε να καλλιεργηθεί.

Φακή: Καλλιεργούνταν από παλαιότατης εποχής, ιθαγενές της Ελλάδας.

Λωτός: Ο *L. edulis* (εδώδιμος) και ο *L. corniculatus* για βόσκηση.

Λούπινο (*L. albus*): Ιθαγενές της Σικελίας καλλιεργούμενο από αρχαιότατης εποχής ως ο Θέρμος του Θεοφράστου. Επίσης ο *L. hirsutus* (δασύς) ιθαγενές της Ελλάδας είναι πιθανότερος ως ο θέρμος του Θεοφράστου.

Μηδική (*M. sativa*). Ο Αριστοφάνης που έζησε στον Πελοποννησιακό Πόλεμο αναφέρει ότι υπήρχε μηδική στην Κόρινθο, και ότι τα άλογα προτιμούσαν να φάνε παλίουρους παρά μηδική (παλίουρος είναι ένα θαλασσινό με αγκάθια). Στην Ιταλία εισήχθη τον 1^ο π.Χ. αιώνα. Στην εποχή του Πύρρου 318 - 272 π.Χ. μάλλον δεν υπήρχε η μηδική στην Ήπειρο και εφόσον αναφέρεται η λέξη τριφύλλι στον Όμηρο μπορεί να ήταν η *M. falcata*.

Πίσον: Καλλιεργούνταν και στην αρχαιότητα.

Τριγωνέλλα : Καλλιεργούνταν στην αρχαιότητα ως βούκερας.

Βίκος : Το *Vicia sativa*, γνωστό ως βίκος, καλλιεργούνταν και στην αρχαιότητα. Επίσης το *V. ervilia* (*Ervilia sativa*) το γνωστό ρόβι ή όροβος των αρχαίων και το *V. faba*, (κουκιά). Γίνονταν εκτενής καλλιέργεια και των δύο τούτων στην αρχαιότητα. Μπορεί αυτά να ήταν η σόγια των αρχαίων.

Δόλιχος : Αναφέρεται στην αρχαιότητα.

Ρεβίθι : Αναφέρονται ως εκτενής καλλιέργεια των αρχαίων και μάλιστα ως «άκοπα» όσπρια.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο Πύρρος αποθήκευσε στα αμπάρια των караβιών κουκιά, ρόβι, λούπινα και φακές, τόσο για τα ζώα, με πρώτο το ρόβι, όσο και για το στρατό του.

Το ρόβι καλλιεργούνταν στην περιοχή των Ιωαννίνων μέχρι τη 10ετία του 1950, παράξενο δε είναι ότι δεν το βρήκαμε αυτοφυές στην Ήπειρο παρά μόνο στην Αρκαδία.

Επανερχόμαστε όμως στη σύγχρονη εποχή. Είπαμε παραπάνω ότι τα ψυχανθή στην Ήπειρο έχουν ευρεία εξάπλωση τουλάχιστον σε αριθμό ειδών. Η Ήπειρος και ευρύτερα η Πίνδος με τη μεγάλη ποικιλία εδαφών και μικροκλιμάτων αποτελεί καταφύγιο για κάθε είδος που κινδυνεύει. Ακόμη μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιοχή που φιλοξενεί προσφυγικούς πληθυσμούς φυτικών ειδών, που παλαιότερα εκδιώχθηκαν από τον τόπο τους από αντίξοες συνθήκες και περιμένουν να γυρίσουν. Ωστόσο είναι ορισμένα είδη που παρουσιάζουν πολύ μικρό αριθμό αναφορών. Βρίσκονται σκαρφαλωμένα σε γκρεμούς και σε απρόσιτες κορυφές βουνών με πολύ λίγα άτομα και απλά μετράει ο αριθμός τους στη χλωρίδα της περιοχής. Η παρατήρησή μας αυτή δεν αφορά μόνο τα ψυχανθή, αλλά τη

γενική χλωρίδα της περιοχής. Τα βουνά μας που θεωρούνται οι μεγάλες δεξαμενές γενετικού υλικού, και ιδίως οι γυμνές κορυφές τους, είναι πλήρως υποβαθμισμένα. Τα εδάφη τους είναι σκελετικά ή μάλλον δεν υπάρχουν καθόλου εδάφη. Είναι ένα συνεχόμενο ερημικό τοπίο, ένα σεληνιακό τοπίο, ένας σωρός από πέτρες. Η λίγη βλάστηση εμφανίζεται με τις πρώτες μέρες του Ιουνίου και αμέσως εξαφανίζεται με τις πρώτες εμφανίσεις των ζώων.

Ιδίως φέτος, το καλοκαίρι του 2000, που οι βροχές ήταν ελάχιστες, η κατάσταση ήταν δραματική. Φέρουμε πρώτο παράδειγμα το Μιτσικέλι. Στις αρχές Ιουνίου οι ομβροδεξαμενές της κορυφής ήταν αδειανές, η βλάστηση είχε εξαφανιστεί πλήρως και μαζί εξαφανίστηκαν και τα λίγα κοπάδια προβάτων και αγελάδων που είχαν ανεβεί στα μέσα Μαΐου. Έφυγαν για άλλα μέρη. Όλο το καλοκαίρι και μέχρι τα πρώτα χιόνια το βουνό θα παραμείνει γυμνό χωρίς ίχνος βλάστησης, σκελετωμένο. Το νερό της όποιας βροχής θα κυλήσει επιφανειακά, θα ανακατέψει τις πέτρες θα παρασύρει όσο χώμα υπάρχει ακόμη, κι εμείς θα περιμένουμε του χρόνου νερό στις πηγές χαμηλά και βλάστηση στις πλαγιές στην κορυφή, αλλά μάταια.

Άλλο παράδειγμα από άλλο υψηλότερο βουνό. Ανεβαίναμε σε μια βοτανική εξόρμησή μας, μια ομαλή πλαγιά χωρίς βράχια σε έναν κοινό βοσκότοπο. Δίπλα μας υπήρχε ένα κοπάδι με 1000 πρόβατα, όπως μάθαμε. Παρατηρήσαμε ότι, ενώ ήταν αρχές Ιουλίου, δεν υπήρχε καθόλου βλάστηση. Τα πρόβατα κυκλοφορούσαν σε σκέτο χώμα ανάμεσα σε κουρνιαχτό από σκόνη. Δεν υπήρχε τίποτα για βοσκή, τα ζώα πεινούσαν, έπιναν μόνο νερό στο λαγκάδι και από παραγωγή ούτε λόγος. Δεν υπήρχαν καρδάρια και καζάνια για τυροκόμηση. Ωστόσο ο κτηνοτρόφος αρκείται να διατηρεί μόνο τον αριθμό των προβάτων. Χίλια πρόβατα σημαίνει γι' αυτόν εισπραξη από επιδότηση του ποσού των 7.688.720 δρχ. Τα ίδια πρόβατα ενδεχομένως το χειμώνα στοιβάζονται στα χειμαδιά σε υπόστεγα 100 - 200 τετρ. μέτρων με άθλιες συνθήκες, τρέφονται ελάχιστα, παράγουν ελάχιστα, αλλά αυτό δεν ενδιαφέρει τον κτηνοτρόφο. Ο αριθμός 1000 να υπάρχει και θα έχει τα 7.688.720 δρχ. εισπραξη και με λίγες δαπάνες. Και το βουνό είναι έρμαιο στην τύχη του και τον επόμενο χρόνο.

Άλλο παράδειγμα το όρος Λάκμος ή Περιστερί. Σε έκταση 100.000 - 200.000 στρεμμάτων δεν υπάρχει ούτε ένα δενδράκι. Μέσα στη ζώνη του δάσους εξυπακούεται. Τέτοια έρημο δεν έχουμε ξαναδεί.

Αναφερόμαστε σ' αυτά, για να σημειώσουμε ότι κάτι πρέπει να γίνει για τα βουνά μας. Τα βουνά μας πεθαίνουν αν δεν πέθαναν ήδη. Πολλά χωριά φέτος δεν είχαν νερό να πιουν. Στα επόμενα χρόνια δεν θα έχουν και οι πόλεις νερό.

Είναι καιρός να ξαναδούμε ορισμένα πράγματα. Ο πανάρχαιος θεσμός της νομαδικής κτηνοτροφίας πρέπει να αναθεωρηθεί. Οι κορυφές των βουνών μας, όπου μεταφέρουν τα ποίμνιά τους οι κτηνοτρόφοι το καλοκαίρι, είναι κοινωνικό αγαθό, χρησιμεύουν και για άλλες δραστηριότητες που αναδεικνύονται τα τελευταία χρόνια (ορειβασία, αναψυχή, και κυρίως η βοτανική επιστήμη, η γενετική κ.λ.π.). Παλαιά ο άνθρωπος ζούσε με ένα βαρέλι νερό, την ημέρα. Τώρα χρειάζεται ένα κυβικό μέτρο την ημέρα. Πρέπει να προβλέψουμε τα επερχόμενα δεινά και να τα προλάβουμε. Μας είναι συμπαθής η τάξη των κτηνοτρόφων, αλλά δεν μπορεί ένας κτηνοτρόφος να λυμαίνεται ένα ολόκληρο βουνό με το ποίμνιό του. Τα αποτελέσματα της τακτικής αυτής είναι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πολύ δυσάρεστα. Κάτι πρέπει να γίνει. Οι ειδικοί ανησυχούν, άναψαν το κόκκινο φως. Μια ομάδα επιστήμονες συγκέντρωσαν στοιχεία από φυτά που κινδυνεύουν, που είναι σπάνια ή τέλος πάντων που θέλουν προστασία και έγραψαν το THE RED DATA BOOK, το λεγόμενο κόκκινο βιβλίο με 263 είδη φυτών που έχουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Τέτοια βιβλία μπορούν να γραφτούν κι άλλα για να δείξουν τον κίνδυνο που υφίσταται η πολύτιμη πλούσια χλωρίδα μας που δεν την προστατεύουμε. Τα 5700 είδη φυτών της Ελληνικής χλωρίδας είναι όλα τους μνημεία της φύσης ηλικίας μέχρι 200.000.000 ετών. Ο σύγχρονος

Έλληνας είναι ευαίσθητος, τα ανθρώπινα μνημεία, τα πολιτιστικά στοιχεία τα προσέχει. Μια γέφυρα πέτρινη εκατό ετών την προστατεύει και καλά κάνει. Ας δείξει όμως γενναιότητα, ας αρχίσει να ενδιαφέρεται και για τα μνημεία της φύσης που είναι τα όμορφα φυτά. Έστω αυτά που κινδυνεύουν να αφανιστούν.

Κι ένα ακόμα παράδειγμα : Προχωρούσαμε μια μέρα βαθιά στο εσωτερικό ενός Εθνικού Δρυμού της περιοχής μας και συναντήσαμε ένα κοπάδι περί τα 100 γίδια να έρχονται προς το μέρος μας με τη συνοδεία 5 - 6 σκύλων. Μας προσπέρασαν βιαστικά χωρίς να μας πειράξουν οι σκύλοι και χάθηκαν στις ανηφόρες. Και μείναμε με την απορία. Βρισκόμαστε στο εσωτερικό Εθνικού Δρυμού, όπου η βλάστηση και γενικά το περιβάλλον βρίσκεται σε απόλυτη προστασία. Ο κάθε επισκέπτης πρέπει να έχει απόλυτο σεβασμό στη φύση. Τα γίδια δείχνουν άραγε τον ανάλογο σεβασμό;

Προτάσεις

- Δεν πρέπει να ξαναεβεί μπουλντόζα ή οποιοδήποτε σκαπτικό μηχάνημα στις κορυφές των βουνών. Φτάνουν οι δρόμοι και οι λοιπές βελτιώσεις που έγιναν.

- Οι κτηνοτρόφοι με τα 100 ή περισσότερα γίδια μέσα στον Εθνικό Δρυμό πρέπει να παίρνουν ισόβια σύνταξη σεβαστού ποσού, αρκεί να πουλήσουν τα ζώα τους ή να τα μεταφέρουν αλλού.

- Η επιδότηση αιγοπροβάτων που ανεβαίνουν στα βουνά να χορηγείται μέχρι ενός ορισμένου αριθμού π.χ. 500 κεφαλών. Για αριθμό μεγαλύτερο των 500 κεφαλών η επιχορήγηση είναι άσκοπη, επίσημα.

- Να απαγορευτεί η βόσκηση πλήρως για ορισμένα χρόνια (10 ή 15 χρόνια) σε ορισμένα βουνά που θα επιλεγούν έστω και πειραματικά σε πρώτη φάση.

Πίνακας 2. Φυτά της Ηπείρου της τάξης Leguminosae ή Fabales (Χεδρωπά)

α/α	Είδη	Θέση
1.	<i>Acacia dealbata</i> Link.	Πρέβεζα (Φάρος)
2.	<i>Anagyris foetida</i> L.	Γιάννινα (Αγία Αναστασία), Πρέβεζα (Νέα Κερασούντα)
3.	<i>Anthyllis aurea</i> Welden	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
4.	<i>Anthyllis hermanniae</i> L.	Πρέβεζα (Σκάλα Τζαβέλαινας), Άρτα (Κ. Αθαμάνιο)
5.	>> <i>tetraphylla</i> L	Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
6.	>> <i>vulneraria</i> L. ssp. <i>alpestris</i> (Kit. ex Schultes) Ascherson & Graebner	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Εθν. δρυμ. Βίκου- Αώου)
7.	>> ssp. <i>bulgarica</i> (Sagorski) Cullen	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Βίγλα, Μπαλντούμα, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Λίμνη Πωγωνίου)
8.	>> ssp. <i>pindicola</i> Cullen	Γιάννινα (Δρυμάδες, Μονοδέντρι, Μιτσικέλι), Πρέβεζα (Βαλανιδούσα)
9.	>> ssp. <i>praepropera</i> (A. Kerner) Bornm.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Καλέντζι- Κλίφκη)
10.	>> ssp. <i>pulchella</i> (Vis.) Bornm.	Γιάννινα (Επ. Κόνιτσας, Βασιλίτσα, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου)
11.	<i>Arachis hypogea</i> L.	Πρέβεζα (καλλιεργούμενο)
12.	<i>Astragalus angustifolius</i> Lam. ssp. <i>angustifolius</i>	Γιάννινα (Μιτσικέλι, Εθν. Δρυμ. Βίκου - Αώου, Συρράκο, Πάπιγκο - Τύμφη)
13.	>> <i>creticus</i> Lam. Ssp. <i>Rumelicus</i> (Bunge) Maire & Petitmengin	Γιάννινα (Βασιλίτσα, Επ. Κόνιτσας, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου)
14.	>> <i>depressus</i> L.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Πάπιγκο - Τύμφη, Μιτσικέλι, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι)

α/α	Είδη	Θέση
15. >>	glycyphylloides L.	Γιάννινα (Εξοχή, Μπουραζάνι, Στόμιο, Εθν. δρυμ. Βίκου-Αώου, Βοβούσα, Βοτονόσι, Τσούκα Ρόσσα)
16. >>	glycyphyllos L.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Ελατοχώρι, Βοβούσα)
17. >>	monspessulanus L. ssp. Monspessulanus	Πρέβεζα (Χειμαδιό, Κρυοπηγή)
18. >>	onobrychis L.	Γιάννινα (Ελεύθερο)
19. >>	pudeflorus DC.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
20. >>	sirinicus Ten.	Γιάννινα (Κάμενικ - Γκόλιο, Εθν. δρυμ. Βίκου-Αώου, Ελατοχώρι, Σμόλικας)
21. >>	spruneri Boiss.	Γιάννινα (Στόμιο Κόνιτσας)
22. >>	vesicarius L. ssp. Carolinicus (A. Kerner) Cheter	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Μιτσικέλι, Ολύτσικα)
23.	Biserrula pelecinus L.	Πρέβεζα (Νεκρομαντείο, Νέα Κερασούντα)
24.	Calicotome villosa (Poirret) Link	Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
25.	Cercis siliquastrum L.	Γιάννινα (Επ. Κόνιτσας, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Λ. Πωγωνίου, Νήσος Ιωαννίνων), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού)
26.	Chamaecytisus eriocarpus (Boiss.) Rothm.	Γιάννινα (Επ. Κόνιτσας, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Δίκορφο, Μέτσοβο Σουσνίτσα, Πολιτιστές Βοτονόσι), Άρτα (Χελώνα)
27. >>	hirsutus (L.) Link	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
28.	Chamaecytisus polytrichus (Bieb.) Rothm.	Γιάννινα (Τράπεζα Κόνιτσας, Μπουραζάνι, Γρεβενίτι)
29. >>	supinus (L.) Link	Άρτα (Χελώνα)
30.	Cicer arietinum L.	(καλλιιεργούμενο)
31.	Colutea arborescens L. ssp. Arborescens	Γιάννινα (Δίστρατο, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Δρυμάδες, Βοβούσα, Λίμνη Πωγωνίου, Κοστήτσι), Άρτα (Φλωριάδα)
32.	Coronilla coronata L.	Γιάννινα (Αμάραντος)
33. >>	cretica L.	Γιάννινα (Σουσνίτσα)
34.	Coronilla emerus L. ssp. emeroides (Boiss. & Spruner) Hayek	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Εθν. Δρυμ. Βίκου-Αώου, Νήσος Ιωαννίνων), Πρέβεζα (Μονολίθι)
35. >>	scorpioides (L.) Koch	Γιάννινα (Αμάραντος, Μπουραζάνι, Βίγλα, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Λ. Πωγωνίου), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού, Ν. Κερασούντα)
36. >>	varia L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Κόνιτσα, Σουσνίτσα, Άρματα, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Εθ. Δρ. Βίκου-Αώου)
37.	Cytisus decumbens (Durande) Spach	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Βασιλίτσα, Βοβούσα, Τσούκα Ρόσσα)
38. >>	procumbens (Waldst. & Kit. Ex Willd.) Sprengel	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
39. >>	villosus Pourret.	Γιάννινα (Βοτονόσι), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
40.	Dorycnium hirsutum (L.) Ser.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Βίγλα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Φάρος, Λούτσα)
41. >>	pentaphyllum Scop. ssp. germanicum (Gremli) Gams	Γιάννινα (Κατάρα)
42. >>	ssp. herbaceum (Vill.) Rouy	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα, Δίκορφο), Πρέβεζα (Φάρος), Άρτα (Κ. Αθαμάνιο)
43. >>	rectum (L.) Ser.	Πρέβεζα (Μονολίθι)
44.	Gallega officinalis L.	Γιάννινα (Νήσος Ιωαννίνων, Γορίτσα)

α/α	Είδη	Θέση
45.	<i>Genista depressa</i> Bieb.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
46.	>> <i>januensis</i> Viv.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
47.	>> <i>radiata</i> (L.) Scop.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας)
48.	<i>Glycine max</i> (L.) Merr.	Πρέβεζα (σόγια)
49.	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Πρέβεζα (Φάρος)
50.	<i>Hippocrepis ciliata</i>	Γιάννινα (Πάπιγκο), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού, Νεκρομαντείο)
51.	>> <i>comosa</i> L.	Γιάννινα (Επ. Κόνιτσας, Βασιλίτσα, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Ολύτσικα)
52.	>> <i>unisiliquosa</i> L.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Κανέτα)
53.	<i>Hymenocarpus circinatus</i> (L.) Savi	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Στεφάνη, Άνω Ράχη)
54.	<i>Lathyrus annuus</i> L.	Πρέβεζα (Καλοδίκη)
55.	>> <i>aphaca</i> L.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Μιτσικέλι, Δωδώνη), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
56.	>> <i>cicera</i> L.	Γιάννινα (Δρυμάδες, Λίμνη Πωγωνίου, Μιτσικέλι, Γορίτσα)
57.	>> <i>digitatus</i> (Bieb.) Fiori	Γιάννινα (Βρυσοχώρι, Μπουραζάνι, Βοβούσα, Πάπιγκο, Δρυμός Πίνδου, Μιτσικέλι)
58.	>> <i>grandiflorus</i> Sibth. & Sm.	Γιάννινα (Σουσνίτσα, Κόνιτσα, Μπουραζάνι, Βοβούσα)
59.	>> <i>hirsutus</i> L.	Πρέβεζα (Φάρος)
60.	>> <i>inconspicuus</i> L.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου)
61.	>> <i>latifolius</i> L.	Πρέβεζα (Φάρος)
62.	>> <i>laxiflorus</i> (Desf.) O.Kuntze	Γιάννινα (Κόνιτσα, Μπουραζάνι, Σουσνίτσα, Βοτονόσι, Δροσοχώρι, , Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Λίμνη Πωγωνίου), Άρτα (Κ. Αθαμάνιο), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
63.	>> <i>nissolia</i> L.	Γιάννινα (Ελατοχώρι), Πρέβεζα (Καλοδίκη)
64.	<i>Lathyrus pratensis</i> L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Μπουραζάνι, Κόνιτσα, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Γρεβενίτι, Δρυμός Πίνδου, Πολιτσιές, Μέτσοβο), Άρτα (Χελώνα)
65.	>> <i>sativus</i> L.	Γιάννινα (Πάπιγκο, Λιγγιάδες, Κανέτα)
66.	>> <i>setifolius</i> L.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Καστρίτσα, Κανέτα), Πρέβεζα (Ν. Κερασούντα)
67.	>> <i>sphaericus</i> Retz.	Γιάννινα (Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Γρεβενίτι, Γορίτσα, Κανέτα)
68.	>> <i>venetus</i> (Mill.) Wohlf.	Γιάννινα (Στόμιο, Σουσνίτσα, Δολό, Βίκος, Ελατοχώρι, Δωδώνη)
69.	>> <i>vernus</i> (L.) Benth.	Γιάννινα (Ελατοχώρι), Άρτα (Κ. Αθαμάνιο)
70.	<i>Lembotropis nigricans</i> (L.) Griseb.	Γιάννινα (Εξοχή, Δίκορφο, Βοβούσα, Πετροβούνι, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Λίμνη Πωγωνίου)
71.	<i>Lens culinaris</i> Medicus	(καλλιεργούμενο)
72.	>> <i>ervoides</i> (Bring) Grande	Γιάννινα (Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ντραμπάτοβα)
73.	>> <i>nigricans</i> (Bieb.) Gordon	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Ελατοχώρι, Κανέτα)
74.	<i>Lotus corniculatus</i> L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Βασιλίτσα, Μπουραζάνι, Πάδες, Κόνιτσα, Καπέσοβο, Εθν. Δρυμ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα, Κακαρδίτσα Ελατοχώρι, Δίκορφο, Λίμνη Πωγωνίου, Γορίτσα), Πρέβεζα (Νεκρομαντείο), Άρτα (Βουλγαρέλι)

α/α	Είδη	Θέση
75. >>	<i>edulis</i> L.	Πρέβεζα (Ν. Κερασούντα)
76. >>	<i>ornithopodioides</i> L.	Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Λούτσα)
77.	<i>Lupinus angustifolius</i> L. ssp. <i>Angustifolius</i>	Πρέβεζα (Καλαμίτσι)
78. >>	<i>micranthus</i> Guss.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου)
79.	<i>Medicago aculeata</i> Gaertner	Πρέβεζα (Φάρος)
80. >>	<i>arabica</i> (L.) Hudson	Γιάννινα (Καρίτσα, Νήσος Ιωαννίνων, Ζαραβίνα Δροσοχώρι), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Ν. Κερασούντα, Άνω Ράχη)
81. >>	<i>coronata</i> (L.) Bartal.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Ν. Κερασούντα)
82. >>	<i>disciformis</i> DC.	Γιάννινα (Λ. Πωγωνίου), Πρέβεζα (Ν. Κερασούντα)
83. >>	<i>litoralis</i> Rohde	Πρέβεζα (Λούτσα)
84. >>	<i>lupulina</i> L.	Γιάννινα (Βασιλίτσα, Μερόπη, Μπουραζάνι, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Ολύτσικα, Κακαρδίτσα), Πρέβεζα (Πρέβεζα)
85. >>	<i>marina</i> L.	Πρέβεζα (Λούτσα)
86. >>	<i>minima</i> (L.) Bartal.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Γρεβενίτι, Λ. Πωγωνίου, Καρίτσα, Ν. Ιωαννίνων, Γορίτσα), Πρέβεζα (Νεκρομαντείο)
87. >>	<i>murex</i> Willd.	Πρέβεζα (Φάρος)
88. >>	<i>orbicularis</i> (L.) Bartal.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Καρίτσα, Νήσος Ιωαννίνων, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Νεκρομαντείο, Ν. Κερασούντα)
89. >>	<i>polymorpha</i> L.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Φάρος)
90. >>	<i>rigidula</i> (L.) All.	Γιάννινα (Δρυμάδες, Κ. Ραβένια, Ν. Ιωαννίνων, Γορίτσα)
91.	<i>Medicago sativa</i> L. ssp. <i>falcata</i> (L.) Arcangeli	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Γορίτσα, Δρακόλιμνη Σμόλικα)
92. >>	ssp. <i>Sativa</i>	Γιάννινα (Γιάννινα)
93. >>	<i>truncatula</i> Gaertner	Πρέβεζα (Φάρος)
94. >>	<i>turbinata</i> (L.) All.	Πρέβεζα (Φάρος)
95.	<i>Melilotus albus</i> Medicus	Γιάννινα (Αμάραντος, Δίστρατο, Λίμνη Πωγωνίου, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα)
96. >>	<i>altissimus</i> Thuill.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας), Πρέβεζα (Παναγιά)
97. >>	<i>graecus</i> (Boiss. & Spruner) Lassen	Γιάννινα (Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου)
98. >>	<i>indica</i> (L.) All.	Γιάννινα (Δρυμάδες, Ελατοχώρι, Γρεβενίτι, Γορίτσα)
99. >>	<i>italica</i> (L.) Lam.	Γιάννινα (Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου), Πρέβεζα (Ν. Κερασούντα)
100. >>	<i>neapolitanus</i> Ten.	Γιάννινα (Πάδες, Γρεβενίτι, Εθν. Δρυμ. Βίκου - Αώου)
101. >>	<i>officinalis</i> (L.) Pallas	Γιάννινα (Κόνιτσα, Σουσνίτσα, Δίστρατο, Λιγγιάδες)
102. >>	<i>sulcata</i> Desf.	Πρέβεζα (Νεοχώρι)
103.	<i>Onobrychis alba</i> (Waldst. & Kit.) Desv. ssp. <i>alba</i>	Γιάννινα (Κάμενικ, Φούρκα, Πάδες, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Λίμνη Πωγωνίου)
104. >>	ssp. <i>laconica</i> (Boiss.) Hayek	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσας, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Γρεβενίτι, Δρίσκοι, Πετροβούνι)
105. >>	<i>arenaria</i> (Kit.) DC. ssp. <i>lasio-stachya</i> (Boiss.) Hayek	Γιάννινα (Μπαλντούμα, Βοβούσα, Συρράκο, Ελατοχώρι, Γρεβενίτι, Λίμνη Πωγωνίου)

α/α	Είδη	Θέση
106. >>	caput - galli (L.) Lam.	Γιάννινα (Γρεβενίτι), Πρέβεζα (Φάρος)
107. >>	montana DC. ssp. scardica (Griseb.) P.W. Ball	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσα, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου)
108. >>	pindicola Hausskn.	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσα)
109.	Ononis natrix L. ssp. natrix	Γιάννινα (Στόμιο Κόνιτσα)
110. >>	pusilla L.	Γιάννινα (Στόμιο), Πρέβεζα (Σκάλα Τζαβέλαινας)
111. >>	reclinata L.	(Λίμνη Πωγωνίου - Βρομολίθι)
112. >>	spinosa L. ssp. antiquorum (L.) Arcangeli	Γιάννινα (Αμάραντος, Εξοχή, Μπουραζάνι, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Δρίσκος), Πρέβεζα (Φάρος, Αηδονιά- Χειμαδιό)
113. >>	viscosa L. ssp. breviflora (DC.) Nyman	Πρέβεζα(Μ. Δέντρο, Άνω Ράχη)
114.	Ornithopus compressus L.	Γιάννινα (Γορίτσα)
115. >>	pinnatus (Miller)Druce	Πρέβεζα (Πρέβεζα)
116.	Petteria ramentacea (Sieber) C. Presl.	Πρέβεζα (Σκάλα Τζαβέλαινας)
117.	Phaseolus vulgaris L.	(καλλιεργούμενο)
118.	Pisum sativum L. ssp. sativum	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Βίκος), Πρέβεζα (Ν. Κερασούντα)
119.	Podocytisus caramanicus Boiss. & Heldr.	Γιάννινα (Πάδες, Αμάραντος, Βίγλα, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα), Πρέβεζα (Σκάλα Τζαβέλαινας)
120.	Psoralea bituminosa L.	Γιάννινα (Βίγλα, Λίμνη Πωγωνίου, Εθ. Δρ. Βίκου - Αώου), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Λούτσα, Ν. Κερασούντα)
121.	Robinia pseudacacia	Γιάννινα, Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
122.	Scorpiurus muricatus L.	Γιάννινα (Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Στεφάνη, Λούτσα), Άρτα (Σελλάδες)
123.	Securigera securidaca	Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
124.	Spartium junceum L.	Γιάννινα (Κόνιτσα)
125.	Teline monspessulana (L.) C. Koch	Γιάννινα (Ελεύθερο)
126.	Trifolium alexandrinum L.	Πρέβεζα (Νεοχώρι, Στεφάνη, Σταυροχώρι)
127. >>	alpestre L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Βασιλίτσα, Σουσνίτσα, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Βίκος, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Κατάρα)
128. >>	angustifolium L.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Κ. Ραβένια, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Πρέβεζα)
129. >>	arvense L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Λίμνη Πωγωνίου, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Κατάρα, Γρεβενίτι -Μ. Βουτσάς, Μιτσικέλι, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
130. >>	aurantiacum Boiss. & Spruner	Γιάννινα (Δούσκο) Strid
131. >>	badium Schreber	Γιάννινα (Επαρχ. Κόνιτσα, Σμόλικας)
132. >>	campestre Schreber	Γιάννινα (Δρυμάδες Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Στόμιο, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Νήσος Ιωαννίνων, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Φάρος)
133. >>	cherleri L.	Γιάννινα (Δρυμάδες, Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Γορίτσα, Κανέτα), Πρέβεζα (Πρέβεζα, Λ. Ζηρού)

α/α	Είδη	Θέση
134. >>	dalmaticum Vis.	Γιάννινα (Αμάραντος, Λ. Πωγωνίου, Κ. Ραβένια, Ν. Ιωαννίνων), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού, Παραλία Λούτσας)
135. >>	diffusum	Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Λούτσα)
136. >>	dubium Sibth.	Γιάννινα (Γορίτσα)
137. >>	fragiferum L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Βοτονόσι), Πρέβεζα (Φάρος)
138. >>	glomeratum L.	Γιάννινα (Γορίτσα), Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού)
139. >>	heldreichianum Hausskn.	Γιάννινα (Βοτονόσι, Πετροβούνι)
140. >>	hirtum All.	Γιάννινα (Δρυμάδες, Μπουραζάνι, Βίγλα, Πάδες, Πάπιγκο, Καπέσοβο, Δίκορφο), Άρτα (Κ. Αθαμάνιο)
141. >>	hybridum L. ssp. elegans (Savi) Ascherson & Graebner	Γιάννινα (Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Τσούκα Ρόσσα, Μηλιά, Κατάρα, Επ. Κόνιτσας), Πρέβεζα
142. >>	incarnatum L.	Γιάννινα (Τσίπιανη Γρεβενιτίου)
143. >>	lappaceum L.	Πρέβεζα (Φάρος)
144. >>	medium L. ssp. balcanicum Velen	Γιάννινα (Δρυμάδες, Σουσνίτσα, Στόμιο, Δίστρατο, Πάπιγκο, Μονοδέντρι, Βίκος, Καπέσοβο, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Κατάρα, Λίμνη Πωγωνίου)
145. >>	ssp. medium	Γιάννινα (Κάμενικ, Ελατοχώρι)
146. >>	michelianum Savi	Πρέβεζα (Λίμνη Ζηρού, Καλοδίκη)
147. >>	micranthum Viv.	Γιάννινα (Γορίτσα)
148. >>	mutabile Portenschlag	Γιάννινα (Μουσείο, Νήσος Ιωαννίνων), Πρέβεζα (Φάρος)
149. >>	nigrescens Viss. ssp. nigrescens	Γιάννινα (Λ. Πωγωνίου, Εθ. Δρ. Βίκου - Αώου, Δίλοφο, Καρίτσα, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού, Πρέβεζα)
150. >>	noricum Wulfen.	Γιάννινα (Επ. Κόνιτσας, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ματσούκι - Κακαρδίτσα)
151.	Trifolium ochroleucon Hudson	Γιάννινα (Φούρκα, Βασιλίτσα, Μπουραζάνι, Λ. Πωγωνίου, Καπέσοβο, Βοβούσα, Ελατοχώρι), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού), Άρτα (Κ. Καλεντίνη)
152. >>	pallidum Waldst. & Kit.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Νήσος Ιωαννίνων, Γορίτσα), Πρέβεζα (Φάρος)
153. >>	parnassi Boiss. & Heldr.	Γιάννινα (Επ. Κόνιτσας, Βασιλίτσα, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Περιστέρι), Άρτα (Βουλγαρέλι - Τζουμέρκα, Κακαρδίτσα)
154. >>	patens Schreber	Γιάννινα (Εξοχή, Μπουραζάνι, Δούσκο, Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Δίκορφο, Μιτσικέλι, Δροσοχώρι, Τσίμοβο, Κανέτα), Πρέβεζα (Φάρος, Άνω Ράχη, Βαλανιδούσα)
155. >>	patulum Tausch	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Σουσνίτσα, Πάπιγκο, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Πετροβούνι)
156. >>	phleoides Pourret	Γιάννινα (Σουσνίτσα, Ελατοχώρι)
157. >>	physodes Steven	Γιάννινα (Δρυμάδες, Μπουραζάνι, Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Μιτσικέλι, Περιστέρι, Πεστά), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού), Άρτα (Χελώνα)
158. >>	pignantii Fauche & Chaub.	Γιάννινα (Βασιλίτσα, Μπουραζάνι, Σουσνίτσα, Λίμνη Πωγωνίου, Πάπιγκο, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Βοτονόσι, Δωδώνη), Άρτα (Σκουληκαριά)
159. >>	pilezii Adamovic	Γιάννινα (Φλέγκα)

α/α	Είδη	Θέση
160. >>	pratense L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Εξοχή, Φούρκα, Δίστρατο, Βασιλίτσα, Λ. Πωγωνίου, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Γρεβενίτι, Γορίτσα, Αετορράχη), Άρτα (Χελώνα)
161. >>	purpureum Loisel.	Γιάννινα (Γρεβενίτι)
162. >>	repens L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Βασιλίτσα, Εξοχή, Μπουραζάνι, Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Κακαρδίτσα, Νήσος Ιωαννίνων, Γορίτσα, Περιστερί), Πρέβεζα (Φάρος)
163. >>	resupinatum L.	Γιάννινα (Λ. Πωγωνίου, Καρίτσα, Γιάννινα, Νήσος Ιωαννίνων), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού, Παραλία Λούτσας)
164. >>	scabrum L.	Γιάννινα (Στόμιο, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λούρος)
165. >>	speciosum Willd.	Γιάννινα (Μπουραζάν, Λίμνη Πωγωνίου, Βίγλα, Αρίστη, Κ. Ραβένια, Μονοδέντρι), Άρτα (Χελώνα)
166. >>	stellatum L.	Γιάννινα (Κόνιτσα, Σουσνίτσα, Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Νήσος Ιωαννίνων, Γορίτσα, Βερενίκη, Κανέτα), Πρέβεζα (Νεκρομαντείο)
167. >>	striatum L.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Ελατοχώρι, Τσούκα Ρόσσα, Γορίτσα, Κανέτα), Άρτα (Σελάδες)
168. >>	strictum L.	Γιάννινα (Γρεβενίτι), Άρτα (Χελώνα)
169. >>	squamosum L.	Πρέβεζα (Φάρος)
170. >>	squarrosum L.	Πρέβεζα (Φάρος), Άρτα (Χελώνα)
171. >>	subterraneum L.	Γιάννινα (Λ. Πωγωνίου, Γορίτσα), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού)
172. >>	tenuifolium Ten.	Γιάννινα (Ζαραβίνα, Γορίτσα), Πρέβεζα (Φάρος)
173. >>	Trifolium tomentosum L.	Γιάννινα (Καστρίτσα, Γορίτσα, Δροσοχώρι), Πρέβεζα (Λ. Ζηρού, Ν. Κερασούντα, Νικόπολη, Νεκρομαντείο)
174. >>	vesiculosum Savit.	Πρέβεζα (Σκάλα Τζαβέλαινας)
175. >>	Trigonella corniculata (L.) L.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Λίμνη Πωγωνίου, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου, Καρίτσα, Δωδώνη, Καλέντζι - Κλίφκη), Πρέβεζα (Ν. Κερασούντα)
176. >>	gladiata Steven	Γιάννινα (Πάπιγκο, Λίμνη Πωγωνίου, Κανέτα)
177. >>	graeca (Boiss. & Spruner) Boiss.	Γιάννινα (Μονοδέντρι, Λίμνη Πωγωνίου, Δρίσκος)
178. >>	monspeliaca L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Λ. Πωγωνίου, Κανέτα), Πρέβεζα (Πάργα)
179. >>	Vicia barbazitae Ten. & Guss.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Μιτσικέλι, Λ. Πωγωνίου), Πρέβεζα (Άνω Ράχη, Λ. Ζηρού)
180. >>	cassubica L.	Γιάννινα (Βοβούσα)
181. >>	cracca L.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Βοβούσα, Ελατοχώρι, Βίκος, Δροσοχώρι)
182. >>	faba L.	(καλλιεργούμενο)
183. >>	grandiflora Scop.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Δίστρατο, Εθν. Δρυμ. Βίκου - Αώου, Ελατοχώρι, Λίμνη Πωγωνίου, Καστρίτσα)
184. >>	hirsuta (L.) S. F. Gray	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Σουσνίτσα, Κόνιτσα, Γορίτσα, Δωδώνη, Ελατοχώρι, Δροσοχώρι)
185. >>	hybrida L.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Βίκος)
186. >>	lathyroides L.	Γιάννινα (Αμάραντος, Μπουραζάνι, Λ. Πωγωνίου, Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Γρεβενίτι, Δροσοχώρι, Γορίτσα, Ολύτσικα)

α/α	Είδη	Θέση
187. >>	<i>lutea</i> L. ssp. <i>lutea</i>	Γιάννινα (Λαψίστα)
188. >>	<i>melanops</i> Sibth. & Sm.	Γιάννινα (Καρίτσα)
189. >>	<i>narbonensis</i> L.	Γιάννινα (Εθ. δρ. Βίκου - Αώου, Πάπιγκο, Ελάτη, Λ. Πωγωνίου)
190. >>	<i>pannonica</i> Crantz ssp. <i>striata</i> Nyman	Γιάννινα (Μονοδέντρι)
191. >>	<i>sativa</i> L. ssp. <i>cordata</i> (Wulfen) Ascherson & Graebner	Γιάννινα (Γρεβενίτι)
192. >>	ssp. <i>nigra</i> (L.) Ehrh.	Γιάννινα (Μπουραζάνι, Βοβούσα, Ντραμπάτοβα, Κανέτα)
193. >>	ssp. <i>sativa</i>	Γιάννινα (Βοβούσα, Λίμνη Πωγωνίου, Γορίτσα)
194. >>	<i>tenuifolia</i> Roth	Γιάννινα (Βοβούσα, Εθν. δρυμ. Βίκου - Αώου)
195. >>	<i>tetrasperma</i> (L.) Schreber	Γιάννινα (Γρεβενίτι)
196. >>	<i>villosa</i> Roth ssp. <i>microphylla</i> Ball.	Γιάννινα (Νήσος Ιωαννίνων)
197. >>	ssp. <i>varia</i> (Host) Corb.	Γιάννινα (Λίμνη Πωγωνίου, Μονοδέντρι, Λαψίστα)
198. >>	ssp. <i>villosa</i>	Γιάννινα (Κατσικάς)
199.	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walpers	(καλλιιεργούμενο)
200.	<i>Wisteria sinensis</i> (Sims) Sweet	Άρτα (Άρτα)

Fabaceae in Epirus

Th. Chitos

Souliou 35, 45332 Ioannina

Summary

In this paper, the family of *Fabaceae* is presented. Their place in the plant kingdom is notified and their importance is generally emphasized. Their relation to cattle breeding in Ipirus is discussed and there is also an historical review of this relation. A list of 200 taxa belonging in 45 genera, 188 species and 12 subspecies, concerning Ipirus is given. The distribution of the most important genera is commented. We strongly emphasize to some genera like: *Trifolium* which numbers 49 species in Ipirus out of 72 in the whole Greece, *Vicia* which numbers 19 species in Ipirus out of a total of 30, *Medicago* which numbers 16 species in Ipirus out of 25 in the whole Greece. There is a discussion of the cultivated species of *Fabaceae* in Ipirus and the big importance of the genus *Medicago*. Finally, some personal views about the management of the local rangelands are presented.

Key words: Legumes, Epirus, Pyros.